

SOBRE ELS ALÇAMENTS FEDERALS DEL 1869

LLUÍS MARIA DE PUIG I OLIVER

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA
COLLEGI UNIVERSITARI DE GIRONA (U.A.B.)

Si bé ens consta que Josep Clara, més enllà dels seus treballs de 1973, 1974 i 1975¹, ha seguit i segueix treballant sobre el tema del federalisme republicà gironí durant el sexeni², davant el que fins avui és possible consultar en la lletra impresa, hem pensat que podria ser útil escriure unes notes sobre els aixecaments federals de 1869, a partir de la informació procedent de la consulta de dos periòdics de l'època, el «Boletín Republicano de la provincia de Gerona»³, i «La República»⁴.

El despullament d'aquests periòdics em va permetre realitzar un treball universitari que roman inèdit⁵, un capítol del qual, recollint la documentació que oferien els dos òrgans al·ludits –no utilitzada fins aquell moment– aportava nous elements entorn les característiques i la interpretació dels aixecaments de 1869 a les comarques gironines. Aquell capítol és el que bàsicament desenrotllaré en aquestes planes per tal de contribuir a un millor coneixement d'uns fets històrics la significació dels quals és ben remarcable.

EL CARÀCTER DE LA REVOLTA

En efecte, la singularitat dels fets és indiscutible. Es produeix la Revolució de Setembre i els republicans d'aquest país, recolzats pels sectors obrers, van llançar-se a una acció política entusiasta, disposats a imposar un règim democràtic, republicà i federal a l'Estat Espanyol. A les comarques gironines la «Gloriosa» atorgà als republicans un protagonisme considerable, assenyaladament als empordanesos, alguns d'ells, com Tutau, Sunyer i Capdevila, Pere Caimó, distingits ja els anys anteriors a 1868 amb les seves actuacions republicanes i anticentralistes. Amb el bagatge dels anys de lluita que precediren la «Gio-

riosa» i l'activitat política a partir del destronament d'Isabel II, anà prenent cos el programa republicà-federal a les contrades gironines. Es publicaren periòdics, es creà el partit que s'estengué per arreu constituint comitès locals i s'inicià una campanya electoral de gran intensitat. El fruit d'aquests esforços era la victòria a les eleccions de 1869 en les quals, per una gran majoria sortiren guanyadors els federals Caimó, Tutau, Sunyer i Ameller⁶. I bé; les esperances justificades d'aquests homes i els seus seguidors se n'anirien en orris. D'una banda, la Constitució ni fou Republicana ni fou Federal; per l'altra, les traïcions del govern provisional, que diluïa el programa progressista, anaven creant la consciència en el si de les masses populars del fracàs parlamentari i de la necessitat de retornar a la lluita si es volien aconseguir els objectius anhelats. Els efectes del triomf de la reacció i la mateixa mística revolucionària del republicanisme feren possible que a primers d'octubre de 1869 de vuit a deu mil homes s'alcessin a Catalunya amb la bandera federal, decisivament impulsats per la suspensió de les garanties constitucionals i els desarmaments de les milícies populars de Tortosa, Barcelona, Tarragona i d'altres llocs⁷.

I heus ací que aquest moviment de revolta va tenir una especial intensitat a les comarques gironines, en les quals, aquells diputats federals elegits per a les Corts Constituents, es van convertir en els cabdills militars de la rebel·lió. Tot s'inicià amb la convocatòria de Sunyer i Capdevila, a Figueres, on el 3 d'octubre llançà una proclama cridant a les armes. L'aixecament era acordat i es produí la insurrecció simultània al Baix Empordà, l'Alt Empordà i la Muntanya, fracassant el moviment a la Selva i sense que s'arribés a produir a la conservadora ciutat de Girona.

Cal remarcar, doncs, en primer lloc, que no a pertot arreu es correspongué a la crida de Sunyer amb el mateix engrescament. Si bé el Partit Republicà Federal era organitzat a nivell provincial i l'aixecament era previst que es produís en tot l'àmbit i a l'uníson, la realitat fou una altra. A Girona no hi hagué aixecament i a la Selva aquest no pas-

¹ CLARA, JOSEP, *Els aixecaments federals de 1869 a Girona*, Barcelona, R. Dalmau, 1973; *Les eleccions del 1869 a Girona*, Barcelona, R. Dalmau, 1974; ... I JIMÉNEZ ÀNGEL, *El federal Pere Caimó*, Barcelona, E. Pòrtic, 1975.

² Rau inèdita la seva Tesi de Llicenciatura *Eleccions i partits polítics a Girona: 1869-1874*, presentada a la U.A.B. el Setembre de 1976.

³ Arxiu Històric Biblioteca de la Diputació de Girona i Biblioteca del Seminari de Girona, Bisetmanari, cobreix l'etapa del 22 març de 1869 al 13 d'octubre de 1870.

⁴ Biblioteca Popular de Figueres, Bisetmanari, cobreix l'etapa del 31 d'octubre de 1868 al 15 d'octubre de 1869.

⁵ «L'actuació del Partit Republicà a la província de Girona (1868-70)» C.U.G., 1973.

⁶ RAHOLA, CARLES, *Vides Heroiques*, Girona, Casa d'Assistència i Ensenyament, 1932 i CLARA, J., *Les eleccions del 1869 a Girona*, La República, n.º 25, 21 de gener de 1869.

⁷ A.H.B.D.P. Boletín Oficial de la Província de Gerona, n.º 118, 1 d'octubre de 1869 (publica l'ordre de desarmament). Vegeu també HENNESSY, C.A.M., *La República Federal en España*, Madrid, Aguilar, 1967, pàgs. 119-120.

sà de les correrries d'alguns grups que van determinar aviat de tornar a casa. A l'Alt Empordà, el propi capdavanter de la revolta, Sunyer i Capdevila va ser el primer d'abandonar l'alçament. En canvi, la Garrotxa i el Baix Empordà, donaren la nota resistent, com veurem. Per tant, el primer que destaca d'aquells fets és la diversitat d'actituds i resistència segons el lloc, cosa que indica que la força dels republicans no era homogènia a les comarques gironines.

De fet, el que demostren els papers consultats, a parer meu, són les divisions profundes que existien en el si del partit republicà, les quals revelaven una evident manca d'organització i cohesió. En aquestes ratlles em serà possible aportar testimonis clars d'aquestes divisions, centrades, a voltes, en l'acceptació o el rebuix d'un dels caps –cas de Suñer i Capdevila, que serà durament criticat per un sector del partit–, altres per una opinió diferent respecte a la necessitat política de l'alçament. La divisió interna és explícitament manifestada pels protagonistes. Josep Toribi d'Ameller, per exemple, afirma: «El partido republicano federal de la provincia de Gerona, después de los acontecimientos de Tarragona y Barcelona, dividido en dos grandes fracciones que representaban dos pareceres encontrados, uno a favor del levantamiento y otro que lo consideraba prematuro»⁸. Una de les causes principals de la desunió sembla ésser la lluita dins el partit per a tenir-ne el control, per a mantenir el liderat. Penso que és el que trasllueix dels enfrontaments entre els dirigents; hi ha una lluita pel poder dins l'organització que es va fent cada vegada més gran. El cas de Suñer és clar, com veurem.

Un altre element que apareix en les pàgines dels dos periòdics republicans és l'indubtable ingenuïtat dels seus caps, portats per un idealisme revolucionari, espontani, que gairebé no representa una alternativa al poder constituït, sinó una protesta radical i abrandada. És el que hom ha de remarcar davant una revolta organitzada amb tanta precarietat i rapidesa com radicalitat i valentia. És un alçament de caràcter primari, del mateix estil dels que s'havien vingut produint per aquestes terres d'ençà del 1808. Potser caldrà, un dia, quantificar i analitzar els moviments insurreccionals –carlins, liberals, jamancis, progressistes, matiners, federals– que tenen lloc durant la primera meitat del XIX gironí. M'atreiria a afirmar que l'estat de revolta deixà de ser excepcional, fins al punt que la rebel·lió armada passà a ser un dels primers nivells dels plantejaments polítics dels partits. Per menys de cinc cèntims s'organitzava una partida. Aquest és un fet inqüestionable. Es donà, doncs, una certa consciència insurreccional, de gran simplicitat política, que explica en bona part la feblesa d'aquests moviments i el seu fracàs immediat, previsible.

GIRONA NO S'AIXECÀ

Anant als fets, provem de fer una valoració sobre l'alçament noat de la ciutat de Girona. Com assenyala Josep Clara, la capital, per la seva condició de centre administratiu, eclesiàstic i militar, era una ciutat dominada per la reacció⁹. El que ens aporta la consulta dels dos periòdics citats suara és, certament, que el republicanisme no tenia a Girona la força que li corresponia com a ciutat més important de les comarques. Existia una minoria activa, que constituïa el Comitè gironí, i que publicava el *Boletín Republicano de la Provincia de Gerona*. No hi havia, en can-

vi, a la ciutat dels rius, cap líder de renom ni el que podríem anomenar una presència federal de gran volada. L'arrelament que el republicanisme federal havia assolit a l'Empordà no es produí mai a Girona, població tradicionalment monàrquica, molt específicament influïda per l'existència secular d'un clergat nombrós, aleshores prou allunyat de les posicions federalistes, especialment anticlericals i atees¹⁰. Amb uns 15.000 habitants la capital era una petita ciutat provinciana residència de funcionaris, capellans i propietaris rurals, els quals no trobaren en llur domini ideològic i polític el contrapès d'un proletariat militant, que no existia, car no s'havia produït una industrialització suficient.

Així, segons afirma Josep Toribi d'Ameller en el Manifest que publiquem a l'apèndix, a Girona la dreta s'espantà del moviment federal i desseguida s'organitzà militarment per a tal d'impedir que a la capital es produís l'alçament. Pel costat federal els republicans de Girona sembla que tenien ordres del cap de l'aixecament, Suñer i Capdevila de no moure's de la ciutat, segons detalla un tal Josep Prats en una extensa missiva publicada al periòdic republicà de Girona el dia 22 de desembre de 1869, en la qual ataca durament a Suñer i Capdevila, explicant, entre d'altres coses, l'actuació dels membres del Comitè de Girona i de quina fou la seva participació en l'alçament¹¹. La carta que és escrita en un to personal i terriblement agressiu contra Suñer revela com els republicans gironins van contribuir, d'una banda, a que alguns pobles s'aixequessin, i per l'altra van tractar amb les autoritats –quan les coses anaven maldades– per arribar a pactes de no agressió. Probablement el president del Comitè de Girona tingué converses amb el governador civil, primer per a impedir una actuació militar contra la Bisbal, després per a demanar clemència. Fins i tot sembla, a jutjar pel que diu Prat, que els qui havien encoratjat l'alçament en un primer moment sortiren als pobles sublevats a disoldre les forces.

Es dedueix, també, de l'exaltada missiva, que hi havia divisió de parers en el si del partit, car sembla ser que el propi Prat fou empresonat, possiblement per mostrar-se en desacord amb la política contra-revolucionària que aparentment dugué a terme el grup republicà gironí. Aquesta qüestió del no alçament de Girona i de l'actuació dels federals gironins hauria de ser estudiada amb un cert detall, car hom intueix contradiccions diverses en l'afer, que no podem desvetllar amb la informació, que fins avui posseïm¹².

El que si queda clar és que a Girona no hi ha insurrecció, i que a la ciutat el republicanisme es feble. Ambdues realitats venen corroborades per la mateixa planificació de l'alçament: Suñer i Capdevila escrivia a Ameller que la qüestió era unificar els insurrectes empordanesos i els procedents de la muntanya i junts atacar Girona. Sembla fora de dubte que els federals eren conscients que la capital havia de ser forçada, això és, que no era fàcil obtenir-la

¹⁰ La premsa consultada demostra abastament que un dels temes claus era la qüestió religiosa, amb un radicalisme evident dels republicans que es manifestaven a Girona molt crítics contra l'església tradicional i partidaris totals de la llibertat religiosa. *Boletín...* núms. 2, 11, 12, i La República núms. 32 i 36.

¹¹ *Boletín...*, n.º 36, pàgs. 2 y 3.

¹² Hi ha diverses pistes: el moviment dels monàrquics que sembla que des del primer moment es preparen per a defensar-se de l'eventual agressió republicana; hi han els militars que es mouen desseguida fent saber a la població que venen reforços; hi ha un clima d'inquietut a la ciutat car es fa córrer que els federals faran una entrada violenta i hom tem represàlies. Amb tot no es gens clar el que fan els homes del Comitè Republicà de Girona, els quals, en principi no sembla pas que preparassin des de dins l'arribada dels correligionaris sublevats.

⁸ *Boletín Republicano-Federal de la Provincia de Gerona*, Suplement al n.º 42, transcrit a l'apèndix.

⁹ CLARA, J., *Els aixecaments federals de 1869 a Girona*, pàgs.39-41.

per la via de l'alçament popular atès el domini que les forces conservadores mantenien dintre la ciutat¹³.

Girona, per tant, no es va alçar. La comarca de la Selva tampoc. Es tocà a rebat i uns quants pobles van aixecar-se immediatament, però sense ordre ni concert, de manera que no es pot dir que hi hagués una mínima revolta organitzada. Els caps dels comitès de la zona van provar de cohesionar el moviment, però en veure la precarietat organitzativa –sense un cap ni unes ordres concretes– van resoldre entornar-se'n a casa, si bé una colla de republicans van anar a afegir-se a les partides de Suñer i Caimó¹⁴.

Hom diria que a Girona i la Selva no hi hagué confiança en el possible èxit de l'alçament. Aquesta, tanmateix, seria desseguida l'opinió del principal cabdill de la revolta, Suñer i Capdevila, que ben aviat renunciaria a prosseguir la lluita.

EL CAS SUÑER I CAPDEVILA

El fracàs de l'alçament, que s'explica en primer lloc per la seva evidentíssima migradesa enfront el poder i els seus recursos, vingué donat també per l'actuació del capdevanter de la revolta qui, després d'haver llançat els republicans a la insurrecció, feia marxa enrera a les poques hores, amb una acció que comportaria no poques contradiccions y molta literatura posterior. El fet inqüestionable és que Francesc Suñer i Capdevila, instigador principal del moviment, autor de la proclama del dia 3 d'octubre a Figueres, cridant els republicans federals a l'alçament i cap principal de la revolta, en un tres i no res abandonà l'afer. Interpretacions apart, les dades objectives¹⁵ ens diuen que després d'haver reunit un grup molt nombrós de seguidors a l'Alt Empordà, concentrats el 4 a Garriguella, fent tocar a somatent els pobles comarcals i sense desistir inicialment en l'empresa malgrat les amenaces militars provinents del castell de Figueres, després, doncs, d'haver organitzat l'aixecament federal, Suñer i Capdevila, inesperadament, llicencià la partida a La Jonquera i travessà la frontera cap a un exili que li permeté reflexionar sobre el seu fracàs i el de la revolta, temes que tractà en un manifest adreçat als seus correligionaris en el qual volgué explicar la seva conducta¹⁶.

A la frontera fou detingut amb els seus companys i traslladat al diposit d'emigrats de la ciutat de Tours, on van romandre fins que es pogueren beneficiar de l'amnistia que concedí el govern provisional aquell mateix any. L'actitud de Suñer i Capdevila en el seu relat dels fets i en la seva anàlisi de l'alçament demostren que en un moment donat s'arrepentí d'haver endegat el moviment i davant les dificultats que s'apropaven i el temor de mals pitjors va decidir abandonar, convençut –segons explicà ell mateix– que no era possible canviar les coses mitjançant la violència i que l'única solució era la via pacífica¹⁷. Aquesta actitud que contrastava vivament amb el radicalisme del plantejaments inicials van propiciar el seu retorn de

l'exili, la seva reincorporació al parlament i adhuc la protecció del general Prim. Però, alhora, el comportament de Suñer i Capdevila despertà no pocs recels. No ha quedat mai clar perquè posà en marxa tant precipitadament l'aixecament i perquè disolgué amb la mateixa rapidesa els sublevats que l'acompanyaven, tenint present que a les altres contrades gironines els seus correligionaris eren en peu de guerra complint rigorosament les seves ordres. ¿Fou l'experiència dels primers dies desastrosos de la seva partida? ¿Fou la por que seguí a les amenaces governamentals des del castell de Figures o des de Girona? ¿Fou la constatació lúcida d'haver fet un mal pas, de la impossibilitat del triomf? ¿Fou una recomanació que rebé en una famosa carta que li pervingué de Girona?

La documentació que utilitzem per aquest treball ens permet aportar un testimoniatge que no resol la qüestió si bé enriqueix els coneixements que fins el present havien estat publicats. En efecte, la missiva publicada al Boletín Republicano de la Provincia de Gerona, signada per Josep Prats, a la qual hem aludit suara, és tot un alegat contra Suñer i Capdevila i una interpretació acusatòria del líder empordanès de com van anar els fets. Sembla ser que Suñer, en el Manifest de Tours, i en una carta de desagravi a Joan Tutau, afirmava que Prats fou un comisionat de Girona que arribà a la Jonquera amb l'ordre de disoldre les forces. En el Boletín Republicano del dia 29 de setembre Prats responia a Suñer culpant-lo del fracàs de l'alçament i de greus actuacions personals que afectaven no solament a la decisió d'abandonar l'alçament ans també al perquè l'aixecament tingué lloc i fou comanat per Suñer i Capdevila.

Amb agresivitat extrema, Prats descarrega sobre el federal de Roses el pes de totes les culpes amb evident i exaltada voluntat de denigrarlo públicament. El to és realment fort. Des de dir, respecte a Suñer, que *a los gusanos no se les desprecia sino que se les aplasta*, hom dedica al seu oponent tota mena d'epítets: el tracta de desvergonyit, de *villano*, de fals, de jesuític, covard, rastrer, inepte, indigne, infame, calumniador, traïdor, i atribueix a Joarizti, Caimó i Ameller despreci i llàstima envers el cap figuerenc de la revolta. Projecta sobre Suñer moltes acusacions. Assenyala, en primer lloc, que amb la seva actitud ha entusiasmat als reaccionaris i així ha aconseguit mantenir l'escó en el Congrés dels Diputats gràcies *a la magnanimidad del actual gobierno para con él*; atribueix a la seva actuació *las malditas divisiones que nos están aniquilando*, i afirma que *Suñer no vino a la provincia mas que a aprisionar dentro del puño al Partido Republicano de acción y sentimiento y que lo abrió y dio suelta cuando le pareció conveniente a su tranquilidad*¹⁸.

Una escamesa espistolar tan ferotge i sobretot tenint present que Prats vol defensar-se de diverses accions personals que li ha atribuït Suñer, no la podem prendre, tanmateix, com un argument d'autoritat. Oi més pel fet que les qüestions que es refereixen a la serietat del propi Prats en l'afer de l'alçament queden prou tènues. Concretament no resta clar què va anar a fer Prats en les seves entrevistes amb Suñer l'Empordà els darrers moments de l'aixecament, menys clar és, encara, que quan a Girona es rebé la carta de Tutau des de Madrid per tal de fer-la arribar a Suñer, bon punt sortien de Girona els comisionats cap als punts sublevats a disoldre les forces, segons el mateix Prats *se procuró por mi prisión, sin que yo me atreva a atribuirlo a la oposición que hice a dicha idea* i, finalment, esdevé poc diàfana la relació de Prat amb la per-

¹³ Vegeu apèndix, p.

¹⁴ CLARA, J., *Els aixecaments federals de 1869 a Girona*, pàgs. 37-38.

¹⁵ Extrems dels molts diversos relats i referències que en general són prou coincidents: Vegeu RAHOLA, C. Op. cit., pàgs. 115-116 i CLARA, *Els aixecaments*, pàgs. 29-32.

¹⁶ L'anomenat Manifest de Tours, contestat per Prats i Ameller en els documents a que fem referència en aquest treball. Hom ha remarcat que fou escrit per a justificar-se davant el general Prim, més que no pas per a explicar als seus companys de partit les vertaderes raons de la seva actuació durant l'alçament.

¹⁷ RAHOLA, Op. cit., pàg. 116, HENNESSY, Op. cit., pàg. 121. Vegeu també apèndix, pàg.

¹⁸ *Boletín...* n.º 36, pàg. 3.

cepció de diferents quantitats de «duros», alguna de les quals admet haver obtingut, si bé sosté que pot donar compte estricta de la inversió de tots els diners¹⁹.

El fet, però, que la carta fos publicada a l'òrgan del partit a Girona i la coincidència amb d'altres sectors del partit que criticaren durament a Suñer i Capdevila, si que fan, almenys, que siguin tinguts presents en qualsevulla anàlisi o interpretació del desenllaç del moviment de 1869, les dades concretes que ofereix Prats sobre els esdeveniments. Val la pena recollir, per exemple, la idea segons la qual en l'actuació de Suñer i Capdevila hi hagué determinats elements personals que podien o no coincidir amb el que volia o l'interessava al Partit Republicà Federal. En aquest sentit Prats recordarà *que los prohombres de Figueras no estaban por el alzamiento ni por respetar el acuerdo del pacto; pero que a la llegada del hermano de Suñer resolvieron alzarse en armas; que Suñer va donar seguretat de l'arribada de Tutau pel costat d'Irun, cosa que sembla ser era falsa; que Suñer impedí que el Comitè del Partit de Girona intervingués en les operacions i forçà que els republicans gironins no es moguessin de la capital; que des de Llers anà a La Jonquera sota el pretexte de recollir-hi fusells si bé ja tenia decidit llicenciar la partida, i que Suñer no volgué auxiliar a La Bisbal ni tampoc ajudà a desarmar els voluntaris monàrquics amb l'escusa de *tener a su gente cansada*.*

Aquestes afirmacions contrastades amb els altres relats poden ajudar a entendre el que realment va passar. Cal remarcar apart, per la seva importància, l'acusació a parer meu més greu, això és la de la voluntat de traïció de Suñer als seus correligionaris i la seva possible connivència amb els representants del govern a les nostres comarques. Per tal de fer palèses aquestes circumstàncies Prat insisteix que Suñer no fou mai molest per la guarnició de Figueres que desplaçà efectius cap a la persecució d'en Caimó, obligant a la tropa a marxar de set i dotze hores, mentre que la partida dirigida pel diputat republicà de Roses era a mitja hora de Figueres. Prat no descarta la possibilitat de que les gestions fetes amb el governador de Girona fossin perfectament conegudes per Suñer des del primer instant i remarca que el propi Suñer reconeix que *en el último momento* es relacionà amb el governador de Figueres poc abans de produir-se la dissolució dels sublevats a l'Alt Empordà. La conclusió de l'implacable fiscal de Suñer i Capdevila seria molt simple: *no me extrañaría ver confirmada mi sospecha de que al levantarse V. en armas (Suñer) lo hizo con toda premeditación, avisando desde Madrid a su hermano, para que desde Barcelona llegase a Figueras y evitase que otro se aprovechara del espíritu del partido, resultando, como parece resulta, que no hubo tal acuerdo unánime de la minoría para el levantamiento del partido*. Això és, es podria imputar part de les contradiccions de la revolta i el seu inesperat acabament a lluites internes per mantenir el prestigi i el poder en el si del Partit Republicà Federal de les comarques de Girona.

L'altra aportació que ens ofereix sobre aquest assumpte la premsa que hem manejat per a documentar-nos és la part que hi dedica Josep Toribi d'Ameller en el Manifest que publicà sobre l'alçament federal, la qual, pel seu in-

dubtable interès reproduïm a l'apèndix d'aquest article²⁰. Ameller no analitza el cas d'en Suñer i refusa explícitament entrar en judicis sobre el comportament de l'iniciador de la revolta, si bé, en les paraules de resposta als arguments que Suñer i Capdevila esgrimí des de Tours per a justificar els seus actes, hi traspua no solament una divergència de criteris, ans també una posició política profundament crítica i discrepant respecte a l'actuació del republicà empordanès. El qui fou líder del moviment a la muntanya, procura en tot moment diferenciar la seva actuació de la de Suñer i no s'amaga d'esplicitar la divergència de criteris que en els mateixos moments de l'alçament l'allunyaven dels plantejaments de Suñer i Capdevila, així com expressa amb tota claredat el disgust que li causà l'abandó de la revolta per part del seu principal dirigent, i adhuc, assenyala que provà de reconstruir la partida que acabava de disoldre el seu cabdill.

Una lectura atenta del manifest d'Ameller, pel que fa als punts concrets referits a l'actuació de Suñer ens porta a constatar un seguit d'afirmacions i matisos que ajuden a perfilar la vertadera dimensió humana i política de l'afer. Remarca, en primer lloc, que la declaració publicada a Tours per Suñer provocà el seu disgust i el de Caimó car no podien assumir l'anàlisi que aquell feia de la situació durant els dies de la revolta, disgust que Ameller fa extensiu a tots els republicans de les comarques que participaren en els fets, ja que l'opinió de Suñer pel que fa a les possibilitats que tenia el partit de triomfar —que, a posteriori va afirmar eren nul·les— no podia esser compartida per bona part dels federals gironins. El capdavanter republicà de Banyoles insisteix, també, en minimitzar el fracàs de l'aixecament, negant-se a considerar-ho una *derrota* que és el que sostenia Suñer i Capdevila. Tant es així que no dubta en carregar sobre aquest la més greu de les acusacions en tractar aquest aspecte; quan afirma que Suñer, en redactar el text de Tours sentia el mateix *terror* que experimentà a La Jonquera en retirar-se. Una al·lusió tan implacable no deixa lloc a dubtes. Ameller era en profund desacord amb la manera com havia dut les coses el seu cap i el considerava poc menys que un covard, cosa que es va fent evident a mesura que remarca la seva resolució a tirar endavant el moviment i el contrasta amb la manca de decisió de Suñer, atribuint-li poca energia, i fent-lo responsable de la fallida de l'alçament, si bé deixa clarament establert que mai dels mais considerarà Suñer un traïdor a la causa.

Quan al desenvolupament dels fets és particularment interessant el judici que fa Ameller sobre la manca d'informació provinent de Suñer amb que s'hagué de moure des del primer moment. Manca d'informació sobre el pla general de la revolta, sobre els moviments concrets a la muntanya i sobre com es realitzaria la marxa vers Girona, objectiu bàsic de l'alçament. Assenyala que havent alçat als republicans de la muntanya hagué d'obtenir notícies del que feia Francesc Suñer consultant al Comitè Provincial del partit i a alguns amics de Figueres, car no tenia contacte directe amb el cabdill. A aquesta falla de coordinació i de preocupació d'en Suñer d'informar puntualment als seus correligionaris alçats, atribueix part del desastre remarcant la mala direcció de l'empresa. Critica la passivitat de les partides de l'Alt Empordà, que en lloc d'engreixar-se ràpidament al seu pas pels pobles i dirigir-se cap a La Bisbal i Girona, perdé el temps allunyant-se de la zona decisiva i oferí tota mena de facilitats a les autoritats

¹⁹ Op. cit.: «La manera teatral con que V. me representa haciéndome jugar el papel de un miserable sediento de oro es simplemente infame, sabiendo como sabe el partido de Gerona los sacrificios pecuniarios que desde 1854 vengo haciendo por la idea, contribuyendo como el primero á todas las suscripciones, sin omitir otros sacrificios que V. conoce perfectamente bien. Es falso que V. me diera 25 duros; falso también que Pedro Seras me haya dado diez; lo único que hay de cierto son los 6 duros de Matas, de cuya inversión estoy dispuesto á dar la mas estrecha cuenta.»...

²⁰ Boletín..., n.º 42 (Suplement) *Manifiesto de José T. Ameller ex-diputado Constituyente, a los Republicanos Federales*, signat a França el 16 de gener de 1870, 2 pàgs.

governamentals per tal que preparessin les seves tropes i reforcessin les guarnicions, especialment la de Girona –cosa que, obviament, van fer. Encara, Ameller acusa Suñer de no haver corregut a La Bisbal a donar suport a la partida de Suñer atacada per Crespo o, almenys, d'haver-li fet anar a ell que era en condicions de donar-li un cop de ma. El coitie diputat banyolí només s'explica que es produïssin aquests fets, acceptant la por que sobrevingué a Suñer, por que enten era deguda a una manca de confiança del partit i a una anàlisi pesimista –per a ell equivocada– del desenllaç possible de l'aixecament.

Les afirmacions d'Ameller que figuren a l'apèndix ens situen més prop d'una interpretació crítica que no pas benèvola de l'actuació de Suñer. Carles Rahola, portat per la seva proverbial admiració pels federals i amb la voluntat de posar de manifest els aspectes més positius de Suñer i Capdevila, va obviar d'emetre cap judici sobre el seu comportament durant l'alçament i ens presentà la seva figura com la d'un heroi gairebé sense màcula²¹. Cada vegada més, emperò, s'ens ofereix una imatge contradictòria del nostre home i menys clara esdevé la interpretació que hom pot fer de la seva acció. És possible que, al capdavant, Suñer fos l'únic lúcid de tota aquella mena d'abrandats que no vacil·laven de correr pels camins armats precariament a lluitar per la llibertat; no sembla imprudent afirmar que l'alçament era condemnat a fracassar, donades ja les seves característiques inicials. Però si això és cert, no ho és menys que fou Suñer el qui organitzà i ordenà que els republicans s'alcessin, que mantingué l'autoritat els primers dies i que es desinflà deixant empantanegats als seus companys. No tenim elements, d'altra banda, per abonar l'idea segons la qual la revolta que originà la proclama de Suñer era una pura i simple maniobra de prestigi personal, en connivència amb les autoritats del govern, com vé a defensar Prat, tot i que el possibilisme de Suñer des de l'exili lagrimejant i fent vots d'arrepentiment per a congraciarse amb el govern i especialment amb el general Prim –cosa que li recrimina amb duresa Ameller–, podria portar a considerar a Suñer un personatge realment capaç de qualsevol operació tèrbola. En tot cas, la severitat de les paraules d'Ameller i la seva coincidència amb els fets ens acosten cap a una opinió crítica del comportament de Suñer i Capdevila. Futures investigacions podran corroborar-ho, en tot cas. En opinió de Hennessy, especialista del federalisme espanyol, els fets demostraren tant que la direcció de l'alçament fallà com que Suñer fou el més lúcid: *Si es verdad que los federales tenían en Catalunya 8.000 hombres armados, su total fracaso resulta un mal comentario sobre su jefatura y su falta de organización. Suñer y Capdevila fue el único jefe que extrajo la lección de que los federales más tenían que ganar con la oposición legal que con el levantamiento armado*²².

L'ALÇAMENT A LA MUNTANYA

El relat d'Ameller, explicant fil per randa el desenrotllament dels esdeveniments a la zona de la Garrotxa, constitueix el testimoni directe més documentat i precís del que coneixem de l'alçament a la muntanya, que en principi havia estat considerat molt per dessota de la importància dels fets de La Bisbal. I, tanmateix, el que demostra el

²¹ «...Aquell home, que sabia el que era batre's per una noble idealitat, que coneixí la presó i l'exili, que més d'una vegada desafió la mort, (...) Sunyer i Capdevila, aquell «sant que no creia en Déu», segons la coneguda frase del general Prim, morí fidel a les idees de tota la vida...», RAHOLA, Op. cit., pàg. 121.

²² HENNESSY, Op. cit., pàg. 121.

manifest del militar de Banyoles és justament que el moviment a la zona interior tingué una força i una duració de més volada del que hom li ha atribuït.

No comentarem el detall de les peripècies que trobara el lector al nostre apèndix, però si que en destacarem els trets que poden tenir més interès. És de remarcar, en primer lloc, la capacitat combativa dels republicans garrotxins, atesa la tradició carlina de la comarca, establert comú, aquest de que a la Garrotxa el carlisme era dominant, que potser qüestiona l'aventura dels republicans de 1869 els quals, pel que sembla, trobavem més ressó en els seus plantejaments del que hom podria esperar d'una comarca adversa a la causa federal. Josep Clara havia fet atenció a aquesta circumstància i ens assenyalava que a la Garrotxa el partit republicà hi era fortament arrelat i tenia nombrosos partidaris, recordant-nos que la princesa Maria de las Nieves de Braganza de Borbón escriví, referit a Tortellà, que llevat d'una o dues famílies tothom es distingia per un esperit ultra-republicà i anticarlin²³. I bé, el cas és que Ameller, Joan Deu i els seus no van tenir dificultat en armar una partida i en establir una Junta administrativa que centralitzà el seu funcionament a Besalú i que provisionalment actuà amb tota tranquil·litat, amb prop de 700 homes organitzats que movien en un àmbit territorial que anava de Salt a Olot, territori ferèstec i accidentat, magnífic per a una campanya de guerrilles.

L'altre aspecte a destacar és que la muntanya fou el darrer reducte de l'aixecament. Certament, quan ja era coneguda la retirada de Suñer a La Jonquera i el fracàs de La Bisbal i, per tant, la virtual fallida de l'alçament, encara el homes d'Ameller van assajar el darrer i desesperat intent de guanyar Olot i veure si hi havia possibilitat, seguidament, de refer la revolta a l'Empordà. En ple atac a la capital de la Garrotxa el dia 11 d'octubre, es rebien notícies inequívokes de que no hi havia res a fer i aleshores, amb recança i per força, Ameller i els seus van pactar una capitulació que assegurés l'indult per a tots els que havien participat en la lluita. És altament remarcable aquesta tosquedera dels republicans muntanyencs que fins l'últim moment van mantenir l'esperança de reixir en la insurrecció, i això diu tan a favor del coratge i entusiasme dels federals de la Garrotxa com de la seva manca de sentit de la realitat. La mística revolucionària, gairebé a nivells d'ingenuïtat, s'escola entre les ratlles d'Ameller que descriuen un estat d'esperit certament entregat i militant, però irreflexiu i poc madur. No hi ha dubte que aquells homes es movien més per un idealisme abrandat que no pas per una solidesa programàtica i política, ço que no obsta per a valorar la dimensió social que tenia la rebel·lió contra un ordre, i el ressó que això tenia sobre una societat dominada per la reacció.

EL FOC DE LA BISBAL

No m'extendré sobre l'episodi més conegut i treballat de tot l'alçament de 1869. En els periòdics utilitzats he trobat papers que donen fe de com es produí el cèlebre esdeveniment però que no suposen cap gran aportació nova al que ja sabem sobre l'afer molt rigorosament tractat per Josep Clara en el seu llibre sobre Caimó i especialment documentat pel cert nombre de relats que sobre el

²³ Tret per Clara de *Mis memorias sobre nuestra campaña en Cataluña en 1872 y 1873*, pàg. 376.

fets es van publicar els mesos següents²⁴. El *Botelín Republicano-Federal* del dimecres 2 de Desembre de 1869 ressenya l'esdeveniment breument i amb un notori sectarisme. Més enllà de la simple relació dels fets hi ha un assaig de ridiculitzar, per una banda, les tropes del govern, i de presentar-les, per l'altra, com uns assassins ferotges que van recrear-se en el crim i la traïció contra els republicans i el poble de La Bisbal. Malgrat la tònica partidista de la crònica, és remarcable que el que s'hi diu és coincident amb la majoria dels papers que hom coneix sobre l'assumpte fins al punt que, a voltes les expressions són les mateixes que a «Un testigo imparcial» o el «Sucesos de La Bisbal...» del propi Pere Caimó.

Ens assenyala inicialment el report del periòdic gironí que a la vila de La Bisbal havia estat proclamada la república federal, havia estat nomenada una junta local i judicial revolucionària, que s'havien organitzat les forces armades i que al davant de tot el moviment s'hi trobava el ciutadà Pere Caimó, «recto e inexorable como su conciencia», amb instruccions de Suñer i Capdevila de no moure's de La Bisbal²⁵.

En saber que a Girona s'organitzava una columna de l'exèrcit per a perseguir la partida del Baix Empordà, previa reunió dels caps republicans es decideix defensar la vila i començar a preparar-se per a un assetjament. Sota la direcció d'un suís²⁶ s'alçaren 56 barricades i es comunicà a Suñer la resolució de la Junta de La Bisbal.

El dia 6 d'octubre a dos quarts de quatre de la tarda la tropa governamental es presentà davant la vila i immediatament atacà. L'escomesa fou contestada durament pels republicans que obligaren, des de les fortificacions, a retrocedir l'exèrcit que es veié castigat amb un gran nombre de ferits. Segons el butlletí republicà, l'encert i la força dels federals exasperà la tropa i enfollida es lliurà a la barbàrie, penetrant a les cases de les rodalies de la població i assassinant als pobres veïns²⁷. En aquesta situació és quan es produí l'engany que conduí al segrestament de Caimó. Semblava que era arribada l'hora d'un acord que evités més sang. Però els republicans entenien que es tractava de la rendició de la tropa comanada pel brigadier Crespo i, en canvi, els militars esperaven la capitulació dels republicans. Caimó es resistí d'anar a parlamentar, però davant de les seguretats que li eren ofertes acceptà

la reunió. Així descriu l'episodi la crònica que comentem: *Lleno de entusiasta alegría –es refereix a Pere Caimó– con la nueva que venian a participarle llegó a la barricada, saltó al campo contrario, seguido de muchos de los suyos que no querian dejarle solo y de otros impulsados por la curiosidad; y, dirigiéndose al capitán de la tropa, reclamó como condición indispensable del parlamento, la rendición de las armas. El capitán Cáncer tal vez comprendió entonces todo lo equivocado de sus juicios y la necesidad en que se hallaba de ocultar su actitud, puesto que se le oyó contestar: «Ya ven Vdes. que esto depende de un pacto, que es lo que nos proponemos y para el que precisa la intervención del brigadier. Todos somos liberales, todos somos hermanos; ojalá no se derrame ya mas sangre; véngase V. conmigo, Sr. Caymó que yo respondo de V. con mi propia vida». Caymó se resistió. Insistió el capitán con sus sugerencias llenas de ingenuidad, hasta hacer dudar al prudente republicano, quien en un arranque de entusiasmo, que justifica la sencilla honradez que le caracteriza y la confianza que le inspiraban las palabras del caballero militar Cáncer, no sólo se resolvió a partir, sino que desestimó, para mas honrar la delicadeza militar, las peticiones de los amigos, que querian acompañarle y las de los que desde las barricadas le decian que de ningún modo se moviese. Momentos después se hallaban ya en la calle confundidos militares y paisanos, viéndose á los primeros deseosos de ocupar algunas casas y disparándose algun tiro, que obligó a Caymó a exigir con gritos que no se hiciera fuego, alarmándose los republicanos en vista de la actitud de los soldados hasta luchar con dificultades para volver á la barricada, perdiendo la vida uno de ellos traidoramente, por no dejarse quitar el fusil, de un tiro que le disparó otro soldado por la espalda y dos gravemente heridos, que mas tarde tambien murieron. Y he aqui explicado el motivo de generalizarse de nuevo el fuego en una y otra parte, por culpa de la tropa, que no debió intentar, en el instante del parlamento, apoderarse de posiciones á que no habia podido llegar nunca. Pero ya a Caymó no le era posible retroceder de su propósito, ni de la confianza con que obrára; ya se veía en el campo enemigo y además se le injuriaba por el coronel Corbalan, que, sin conocimiento exacto de lo que ocurría, a pesar de ser este jefe el que mas supo distinguir en los ataques realizados, consideraba una traición el proceder de los republicanos. Caymó llegó á los pajares, cruzando por entre su cuerpo las balas del combate y allí compareció también el referido control, apostrofandole de un modo inusitado «¿De donde habian salido los toques de parlamento?», «¿Los habia ordenado el brigadier? ¿Como se atrevia a indicar aquel miserable paisano que se rindieran a discreción las tropas? Desarmarlo inmediatamente, llevarlo junto á aquellos cadáveres y que se prepare para ser fusilado»²⁸.*

Obviament, Caimó no fou afusellat, però si retingut davant la desesperació dels seus que, a les barricades, en adonar-se que Caimó havia estat enganyat. Llavors, amb el temor de que l'exèrcit es venjés de la derrota en la persona del diputat republicà i a causa també de la indecisió dels caps federals, els defensors de La Bisbal van esperar a prendre una resolució –ja era fosc– l'endemà el matí. La tropa, emperò marxà cap Girona portant de presoner el cabdill emporanès i abandonant el camp de batalla, convençut el brigadier Romualdo Crespo que la dirigia que no podia fer front als republicans.

L'eufòria dels federals en veure l'endemà que l'enemic havia fugit no durà gaire. Com ha explicat Josep Clara, el dia 9 es dissolia la partida que havia creat Caimó, davant

²⁴ CAIMÓ, P., *Sucesos de La Bisbal y su distrito. Reseña de la insurrección republicana federal del mes de octubre de 1869, por el diputado...*, Barcelona, Librería López, 1870; UN TESTIGO IMPARCIAL, *Crónica verídica y detallada de los sucesos acaecidos en la villa de La Bisbal y su comarca, con motivo del levantamiento republicano del mes de octubre de 1869. Escrita por...*, La Bisbal, Imprenta Joan Gener, 1869; ALBERT, J.A. I FARRÓ, N., *Contestación que dan al folleto impreso en el extranjero por el diputado constituyente Pedro Caymó y Bascós, los ciudadanos [...], acerca de los sucesos ocurridos en la provincia de Gerona en el mes de octubre de 1869 cuando la sublevación republicana federal*, Girona, Imprenta Manuel Llach, 1870.

²⁵ *Boletín...*, n.º 35, 15 de diciembre de 1869.

²⁶ «...después de meditada discusión, teniendo en cuenta la orden de Suñer, acordaron no abandonar la villa, cuidando desde aquel momento de prepararla para su defensa levantando hasta 56 barricadas construidas bajo la dirección de un Suizo, que demostró primero su buena inteligencia y más tarde su ardiente entusiasmo por la defensa de la república, viéndose con actividad y celo poco comunes, recorrer todas las posiciones y atender con minuciosidad á las necesidades de los defensores de las barricadas...» En els relats citats a la nota 24 també es fa esment d'aquest personatge en termes gairebé idèntics.

²⁷ «...en este estado, los soldados quisieron penetrar en las casas de las afueras de la población, que forman el arrabal ó calle del Arco, saltando por los huertos y asesinando de un tiro y varios bayonetazos, en el momento de abrirlas la puerta, á la dueña Carmen Juliá, quien cayó muerta á los pies de su esposo que llevaba una niña en brazos, hija de D. Ramón Ciurana. Su esposo José Pujol huyó entonces aterrorizado escalera arriba, pero los soldados furiosos pasaron por cima del cadáver en su persecución, tropezando en el primer llano con Juan Guich (a) Avi Coronel de 78 años de edad, contra quien dispararon una descarga y segaron el cuello. No satisfecha la ferocidad de semejantes monstruos, suben al segundo llano de la escalera y asesinan tambien á Onofre Comet, de 74 años, zapatero...»

²⁸ *Boletín...*, n.º 35, pàgs. 2 i 3.

l'evidència de la fallida de l'aixecament²⁹. I així acabava el famós foc de La Bisbal.

Només es destacable de la relació que acabem de sintetitzar l'especial ènfasi que posà el seu redactor en mostrar el brigadier Crespo com un indigne militar, poruc i incompetent³⁰, i el dramatisme amb que es dona compte de les mortandats perpetrades per la tropa, qualificades de crims i descrites com actes d'autèntica ferocitat³¹. Segons aquest escrit les forces del govern van tenir 9 morts i 60 ferits de gravetat. No es fa esment, en canvi ni a l'abandó de Suñer ni a la manca de planificació de la resistència. Tot apareix com una gran improvisació, com una gran acció voluntarista i entusiasta que no té al darrera la solidesa d'uns plantejaments revolucionaris, una voluntat decidida i organitzada d'enderrocar el règim, bé que en aparèixer en forma de revolta armada doni la impressió d'una rebel·lió molt més profunda. El que no treu un mil·límetre d'importància als fets en tant que crisi d'autoritat, en tot el que questionava l'actitut extrema i heroica dels republicans federals empordanesos, els quals, junt amb els seus còrreligionaris de les altres contrades gironines posaven en evidència amb llur actuació i ben espectacularment, l'antagonisme d'interessos existent. En definitiva, té el valor d'un episodi curt però intens de les lluites populars a mitjans del segle XIX i a les nostres comarques.

ELEMENTS PER A UNA INTERPRETACIÓ

És evident que no és possible analitzar l'alçament de 1869 sense comptar amb més informació que la que hem obtingut, i en aquestes pàgines es tractava simplement de fer públiques algunes notícies que facilita la documentació periodística consultada. Amb els papers que han treballat investigadors recents com ara Josep Clara, i Afons Romero³² els que aportem en aquest treball i alguna escorcollada més dels arxius es podrà arribar aviat a conclusions més sòlides. Per que fa a avui, ens hem de conformar amb dibuixar algunes hipòtesis fonamentades que van donant llum a aquesta etapa històrica sobre la qual alguna de les darreres síntesis d'història de Catalunya a penes en parla³³, mentre vegem que se n'ocupen plumes tan poc fiables des del punt de vista històric com Josep Plà, qui, dit sigui de passada, remarca que estem davant d'una època que ha merescut pocs treballs escrits³⁴.

Amb la petita satisfacció d'haver-ne escrit alguna cosa, vaig a tancar aquesta modesta aportació amb una recapitulació que posi damunt la taula els problemes que a parer meu són els més importants de dil·lucidar d'aquell període, avançant-ne una primera interpretació en algun cas i plantejant els interrogants que poden interessar més.

Hom diria que els papers que hem transcrit i comentat venen a corroborar quelcom del que ja ha estat establert per la historiografia a més del que apareix de vell nou.

²⁹ CLARA, *Els aixecaments...*, pàg. 27.

³⁰ «Y nótese la circunstancia de que al Brigadier D. Romualdo Crespo, jefe de esta función de guerra, nadie puede acusarle de haberle visto al frente de los varios ataques que dirigió detrás de unos pajares (...) Desde entonces se vió tambien, y sin que sepamos la razón de ello, al prudente brigadier Crespo echado boca abajo en los referidos pajares...» *Boletín...*, pàgs. 2 i 3.

³¹ «Traición, ferocidad y cobardía premiadas con una faja de general y muchos galones entorchados...» *Boletín*, pàg. 3.

³² ROMERO I DALMAU, A., *El Republicanisme federal empordanès 1868-1869*, Figueres, Editora Empordanesa, 1980.

³³ Ens referim a la Història de Catalunya editada per Editorial Salvat, en la qual els aixecaments de 1869 mereixen un esment purament circumstancial.

³⁴ PLA, JOSEP, *El meu país*, Barcelona, Edicions Destino, 1968, pàgs. 191-200.

D'entre les coses que aquest treball confirma, penso que podem assenyalar les següents:

La divisió interna del partit. Més clar no podia quedar-hi. Els textos d'Ameller i Prats, i la trajectòria de Suñer la posen de manifest. Hi ha qui no volia l'alçament, hi ha qui el portà fins les darreres conseqüències, i com és lògic hem vist una certa lluita per l'hegemonia del partit a les contrades gironines. Fent abstracció de les qüestions propiament personals de la lluita pel poder dintre el republicanisme gironí, cal notar que es manifestava en aquestes comarques la existència en el si de l'organització dels *moderats* i dels *intransigents*. Hom diria, respecte a això que el conjunt dels republicans gironins, inclosos els seus dirigents, es decantava cap a les posicions radicals, fent-se patent la separació amb la direcció del partit a Madrid.

I en aquest context, la reculada de Sunyer i Capdevila es pot contemplar com una concessió al moderantisme republicà en una zona on imperava l'oposició als *benèvolos*, oposició que encarnaven un Caimó o un Ameller. I, naturalment, aquesta manca d'unitat política i organitzativa feia difícil la coordinació necessària per a triomfar en una insurrecció d'aquella índole. La documentació aportada, en tot cas, penso que confirma la divisió interna dels federals.

La fi de la mística revolucionària. La història de Catalunya al segle dinou i de les comarques gironines d'ençà del 1808 és un discurs d'alçaments i insurreccions, de guerrilles i revoltes, en la majoria dels casos marcadament anti-centralistes. No hi ha dubte que és creà l'hàbit de recórrer a les armes. Abdó Terradas serà el capdill de la major part d'aquestes epopeyes, exceptuant –és clar– les que protagonitzaren els carlins. La lluita per la democràcia i per la república és inseparable, doncs, d'una certa mística revolucionària que portava els més conscienciats a l'aixecament armat pur i simple.

El que contra l'ordre establert i l'oligarquia governant només hi ha una solució final que és l'assalt per la via insurgent, era una idea prou estesa entre els republicans. Per això, en una hora de descontentament general, la iniciativa de Sunyer i Capdevila de llançar-se a la revolta queia sobre unes masses estimulades per aquella mística revolucionària, que idealistes, no perdien l'esperança d'una transformació política mitjançant la pressió armada. En realitat, aquesta mística tenia punts de referència no pas negligibles. Malgrat les derrotes sofertes tantes vegades, també és veritat que hi hagué victòries que podien alimentar fundades esperances. L'èxit de la Revolució de Setembre en podia ser un exemple.

Fos com fos, els republicans –molts– no vacil·laren a revoltar-se i resistir fins les últimes conseqüències la reacció governamental. Era l'herència de Terradas. El fet és que al darrera d'aquell idealisme revolucionari no hi havia ni la organització ni la direcció escaient i el moviment fracassà. Amb ell desapareixia un estil de lluita que havia caracteritzat la primera meitat del vuitcents. El fracàs de l'alçament de 1869 desenganyà a molts sobre les possibilitats d'èxit de la via insurreccional; a partir d'aquest moment el sistema electoral, la via, diem-ne democràtica, seria el centre de l'acció republicana. Com a assenyalat Romero, s'enterrà definitivament el «terradisme»³⁵.

Ambigüitats classistes. La documentació transcrita i els llibres que avui es poden consultar permeten entreveure una contradicció profunda en el moviment federal que es palesa al llarg de l'alçament. La voluntat interclassista del republicanisme el sotmetia a una constant para-

³⁵ ROMERO, Op. cit., pàg. 84.

doxa. Dirigents petit burgesos, base agrària de tendència més «capitalista» i proletariat industrial que es subordina ideològicament al federalisme fins aquell moment. No era possible ser fidel a tots els interessos i els que hi sortiren perdent foren els sectors proletaris. Vull dir amb això, que malgrat el suport social que el federalisme tenia al darrera, a l'hora dels plantejaments ideològics i polítics de l'aixecament el Partit Republicà Federal es conduí més com un partit radical que com una organització esquerrana.

És cert que en el paper d'Ameller hom hi troba algún element de classe, però no és el que dona el to general dels objectius, que semblen ésser democràtics des del punt de vista polític i poc més que liberals d'esquerra pel que fa a la qüestió social i econòmica. Destaca, per exemple, l'interès de Suñer i Capdevila en la seva proclama per a respectar la propietat de tothom. És a dir, els fets de 1869 continuen essent un afer polític —com la Gloriosa— i no pas un assaig revolucionari vertader.

Diversitat de la incidència. Com hem vist, l'alçament és desigual al llarg de les comarques gironines. És al nord de la «provincia» on el moviment és més fort i valent. Sorpren l'activitat de la Garrotxa, tradicionalment considerada carlina; potser cal admetre que probablement l'espectacularitat del «foc» de La Bisbal ha tret importància als fets de la muntanya, que com veiem pel relat d'Ameller van revestir una dimensió considerable. La Selva, com Girona ciutat, no viu l'aixecament i això cal atribuir-ho a diverses raons, des de la menor influència del federalisme pel domini ideològic dels terratinents i la manca d'uns estrats socials populars integrats dins unes relacions de producció més avançades, fins a la influència de l'església —el federalisme és bàsicament ateu—, o el predomini de la reacció i la força militar, cas de la capital.

El que no es pot negar és la gran capacitat de convocatòria del partit. Encara que és cert que la diferència entre l'electorat federal i els homes que se sumen a les partides insurrectes és abismal, no deixa de sorprendre el voluntarisme dels republicans que en nombre elevat s'afegeixen immediatament a l'alçament i això tant a l'Empordà com a la Garrotxa.

Les causes de la revolta. Les motivacions polítiques són les mateixes d'arreu i això ho reflecteixen abastament els periòdics consultats. Hom està decebut de l'evolució des del setembre de 1868 i es creu que s'han traït els principis d'aquella revolució. La qüestió de la forma d'estat és al primer lloc. Hom vol la República i que aquesta sigui federal, contra la monarquia unitària que s'acabava de promulgar a les Corts. Hom vol veure les quintes abolides i substituït el consum per un impost directe. I com a causa més immediata, els esdeveniments de Tarragona.

Però penso que cal tenir molt present un altre element que ha posat de relleu darrerament Romero. Es tracta del gran augment del preu del blat propiciat per les males collites dels anys anteriors que crea una situació de manca de subsistència favorable al descontentament i manté uns sectors socials en una actitud potencialment revolucionària³⁶.

¿Són les motivacions ideològiques les que porten els vinyetaires empordanesos a afegir-se a la partida de Suñer? ¿O és la carestia, la misèria que hom atribueix a la manca d'un bon govern? Sembla clar que en els dos casos la solució dels problemes passava per una transformació política que era el que pretenia inicialment l'insurrecció.

Un altre problema és la correlació entre les causes i

els objectius. La crisi d'autoritat que es produeix no arriba a plantejar-se mai clarament com una autèntica voluntat revolucionària. Es tractava d'accedir al poder, però sense una voluntat transformadora en profunditat. Era una acció massa espontània per a convertir-se en procés definitiu. Malgrat la història passada, la influència del 1848 francès, el mal gust de 1868 i la pressió obrera—els Pau Alsina, Baldomer Lostau i altres federals obreristes— el nucli dirigent del partit, al qual perteneixien Suñer i Capdevila i Tutau però no directament Ameller i Caimò, no es plantejà el tema en termes de *revolució*. Si l'exemple hagués estat seguit arreu d'Espanya hom hauria pogut assistir a una nova edició de la Gloriosa i, com a màxim, a un assaig com el que tingué lloc al cap de poc amb la República, és a dir, continuar en el camp de les solucions de caràcter burgès.

Mala direcció de la revolta. Aquesta vella afirmació de tota la historiografia catalana i espanyola es confirma plenament a la vista dels papers directes que hem estudiat. Com hem vist, la manca de coordinació i unitat del moviment és total i les divergències de criteri entre els caps s'ha fet ben evident. El màxim responsable Suñer pràcticament deixa als seus companys a la seva sort, en l'absència d'un pla general, amb uns objectius militars concrets.

És difícil concloure si en Suñer fou el més lúcid en abandonar al comprovar que no es donaven les condicions objectives per a poder triomfar, o si fallà en la seva apreciació com cregueren Caimò i Ameller. Sembla fora de dubte que les possibilitats de que el moviment reixís eren escasses i, en tot cas, la contradicció de Suñer rau en que fou ell qui cridà a la revolta. El que és inqüestionable és el que federalisme com a organització política fou incapaç d'anar més enllà d'una petita insurrecció camperola, primària i més de l'estil de les crisis socials de l'antic règim que de les lluites industrials.

Tots aquests són punts que hem pogut constatar en aquest treball. Resten molts interrogants que només podran ésser contestats amb investigacions més profundes. D'entre les qüestions pendents en vull destacar tres, que tal vegada són quelcom que va al fons del problema. La primera és la qüestió catalana. Aquest és un tema que no apareix com una reivindicació de primera línia, si bé l'alçament és anti-centralista i naturalment postula per un estat federal. Però no hi ha una insistència especial en la qüestió del país. Hom no sap si és que el particularisme del grup de l'Almirall no ha penetrat a terres gironines o si és que el que domina a aquestes contrades del nord de Catalunya és l'esperit pimargalià, més inspirat aquells anys en plantejar la federalització de l'estat que no pas a resoldre el problema de Catalunya.

És un aspecte que caldrà esbrinar. Qui sap si aquest domini de la causa republicana per damunt de la causa catalana en el si del partit és allò que impulsarà l'Almirall a separar-se del federalisme i a postular per un partit de disciplina catalana. Fos com fos, hom pot especular sobre la feblesa del partit i atribuir-ne part a la manca d'un programa més nacionalista, tal com l'assumirà més endavant, un programa que l'hagués convertit en el partit interpretador dels anhels de la majoria del poble. Constatem, doncs, l'absència en primera línia de l'objectiu patriòtic.

La segona qüestió es refereix a qui és que s'alça. L'assaig que Alfons Romero ha realitzat per a l'Empordà és revelador. L'electorat federal és perfectament interclassista; però sembla que els qui segueixen a Suñer eren jornaleros de la vinya i algun menestral. Caldria veure qui és aquesta gent, que fa i què els impulsa a les armes, més

³⁶ Id., Id., pàg. 24.

enllà del militantisme de partit o la mística revolucionària. Si els insurgents són majoritàriament camperols assalariats caldrà veure si efectivament són gent que ha entrat en el camp de les relacions capitalistes i es distingeix ideològicament dels carlins, més lligats a relacions de caràcter senyorial, amb l'automatisme que es pot despendre de la premisa segons la qual les relacions de producció són les que creen la consciència dels homes. Per la meua part entenc que les coses poden ésser un xic més complexes i menys automàtiques. I no cal insistir en la importància que té quantificar la participació obrera en l'episodi; mentre no en tinguem dades, no podem concloure altra cosa que hipòtesis fonamentades.

Finalment, ens cal tenir idea del que passa en el camp de la reacció i establir la vertadera correlació de forces. Hi han elements com la propietat de la terra i la seva distribució, la influència de l'església i el mateix carlisme que són tan bàsics per a comprendre les actituds dels federals com les seves pròpies. Ha estat acceptat secularment que Girona i les seves comarques han viscut un domini conservador més accentuat que a d'altres zones del Principat. Això pot tenir relació amb determinat tipus de concentració de la propietat i del poder polític complementat amb el ritme de l'evolució relativament poc industrial, o potser el que es produeix és una adequació de les classes benestants al canvi, mantenint el signe conservador i arrossegant al moderantisme a una petita burgesia urbana i a una petita propietat rural que sembla nombrosa, les quals com a sectors socials, són probablement els agents més actius del progrés econòmic i capitalista.

Aquestes són les quatre idees que m'ha suggerit el repàs als aixecaments de 1869, a partir de la lectura del «Boletín Republicano de la Provincia de Gerona» i «La República», periòdics federals de fa més de cent anys.

APÈNDIX

MANIFIESTO DE JOSE T. AMELLER, EX-DIPUTADO CONSTITUYENTE, A LOS REPUBLICANOS FEDERALES

Cuando el manifiesto de Suñer llegó a nuestras manos, ni Caymó ni yo nos hallábamos en circunstancias de poder contestar debidamente á aquel documento sin peligro de comprometer nuestra situacion, harto grave y comprometida de sí; por esto nos limitamos á hacer constar nuestro disgusto en los periódicos republicanos, comprometiéndonos á manifestar franca y lealmente nuestra opinion al partido cuando alcanzáramos tiempos mejores. Hoy, que las cosas han cambiado en parte, aunque continúen malos tiempos, pues ni pesa sobre nosotros un proceso militar siempre injusto y arbitrario, ni la patria está colocada en las excepcionales circunstancias que la hacian el patrimonio de unos cuantos déspotas y audaces mandarines; hoy, que, gracias á eso, podemos relatar los hechos consumados y las enseñanzas que de ellos hemos recibido, creo por mi parte que faltariamos lastimosamente al sagrado deber que nos impone nuestra cualidad de representantes de un partido honrado y grande, si no levantáramos la voz leal y enérgicamente para evitar las perversas suposiciones que pudiera sugerir el silencio el ódio y la mala fé de los enemigos.

El profundísimo y amargo sentimiento que en nosotros produjo el manifiesto de Suñer se dejó notar bien pronto en toda la provincia, y con más fuerza, como era natural, entre los que con tanta fé y entusiasmo habian tomado parte activa en el movimiento. Mi conducta, que á no justificarla, podria confundirse maliciosamente con la de Suñer; el elogio debido á los honrados y valientes republicanos que acudieron á mi llamamiento, abandonando sus hogares y sus familias; la opinion de Suñer sobre el porvenir del partido, de la cual, con harto sentimiento mio, difiero notablemente, exigen de mí una clara y terminante explicacion que no dé lugar á dudas de conciencia que deben caracterizar á los amantes verdaderos de la idea republicana.

Al partido republicano federal dedico, pues, estas cortas lineas, escritas sin parcialidad y sin rencores; á escribirlas solo me mueven dos ideas: primera, dar á conocer detalladamente los hechos; segunda, demostrar, contestando á la última parte del manifiesto de Suñer, mis opiniones sobre el porvenir del partido y sus deberes.

* * *

El partido republicano federal de la provincia de Gerona, después de los acontecimientos de Tarragona y Barcelona, dividido en dos grandes fracciones que representaban dos pareceres encontrados, uno en favor del levantamiento y otro que lo consideraba prematuro, necesitaba venir á un acuerdo definitivo, que fijara su conducta en aquellas difíciles circunstancias, si queria evitar movimientos parciales, siempre lamentables y nunca provechosos. Conocida esta apremiante necesidad por algunos correligionarios, activos y celosos de la prosperidad y la honra de nuestra causa, provocaron una reunion de representantes de todos los comités, que se celebró en Figueras el día 1.º de octubre; pero apenas sé habia tomado el acuerdo de que «el partido republicano sólo debía considerarse obligado á tomar las armas cuando el Pacto central y la minoría lo decidieran», un amigo llegado en aquel momento, anunció la próxima venida de un diputado con instrucciones de Madrid. En efecto, el diputado llegó; en la madrugada del 2, un enviado del comité provincial ponía en mis manos una carta en (.....) *encargado por la minoría y el Pacto para levantar en armas la provincia, mi compañero Suñer y Capdevila me prevenia que al día siguiente hiciera tocar á rebato en los pueblos de la Montaña, mientras lo hacia él en los de Ampurdan y Caymó en los de su distrito.*

A la vista de esta comunicacion, era inútil todo comentario; la duda de un sólo momento hubiera sido una falta grave para quien, al aceptar la honrosa distincion de representante de su partido, lo hizo con el firme propósito de no faltar jamás á su puesto, cualesquiera que fueran las dificultades y los peligros. Pero yo necesitaba explicaciones más estensas; por fuerza Suñer debía poseer un plan premeditario, que yo, diputado como él, estaba en el derecho de conocer antes de declararme en rebelion, comprometiendo la suerte y la vida de tantos ciudadanos honrados. El comité provincial y algunos amigos de Figueras, á quienes consulté personalmente, me proporcionaron algunos detalles. Suñer habia salido para Vilabertran, donde yo no podia ir sin peligro de llegar tarde á mi puesto, dando ocasion á que las fuerzas del Gobierno, apercibidas por los sucesos, pusieran alguna dificultad al cumplimiento de mi deber. El 3 llegué a Tortellá, punto centrico en el canton de la Montaña, donde reuni y organicé, con la ayuda de dignos correligionarios para los cuales fuera dé-

bil todo elogio, las partidas de Olot, Bañolas, Salt y otros puntos. Nominada por sufragio una junta administrativa, organizadas las fuerzas en un batallón de 700 plazas aproximadamente, compuesto en su mayor parte de hombres sufridos y experimentados, se envió cerca de Suñer un espreso, con la comision de recibir órdenes y dar inmediatamente la vuelta. La respuesta de Suñer fué en estos términos: «Que nos mantuviéramos en aquel punto, recogiendo hombres, armas y dinero, en tanto el organizaba á los suyos para unirse á nosotros y caer sobre la capital.» Este plan, á mi modo de ver, adolecia de un gravísimo defecto; indudablemente el Gobierno, á aquellas horas, avisado por sus autoridades, tenia noticia del levantamiento, y era fácil que esta poca actividad le diera el tiempo suficiente para oponer á nuestra marcha obstáculos bastantes á retardarla, si no capaces de impedirla.

A pesar de la inaccion corta al parecer, á que las instrucciones de Suñer me condenaban, no convenia en manera alguna á los intereses del movimiento de la Montaña permanecer por más tiempo en Tortellá, que, aunque pueblo amigo, era inútil para la resistencia y bastante separado de la carretera que necesitábamos dominar; por eso decidimos salir aquella misma tarde en direccion á Olot, para retroceder despues á Basalú, punto más estratégico y á propósito para constituir un centro donde en caso de necesidad, pudiesen recogerse en pocas horas las partidas destinadas á recorrer el pais en busca de armas y recursos. Fijado como punto de reunion Castellfullit, Juan Deu, segundo jefe y primer comandante del batallón, con las compañías de Olot, San Juan, y Salt, tomó por la parte de la Montaña, mientras yo con las de Tortellá y Bañolas bajaba á recorrer la carretera; pero al llegar á Argelaguer, supe que el brigadier Crespo, entonces gobernador militar de la provincia, se dirigia con fuerzas considerables sobre la Bisbal, donde se hallaban acantonados los republicanos sublevados de aquel distrito. Era de esperar que, al saberlo Suñer, ó acudiria á su socorro, contando conmigo para cortar la retirada á Crespo, ó se uniria á mi para dirigirmos juntos á Gerona aprovechando la circunstancia favorable.

Ir á Castellfullit hubiera sido apartarnos de Gerona y ponernos en el caso de no poder cumplir con la rapidez necesaria las órdenes que de momento á otro podian recibirse. Besalú está cerca de Gerona; me constaba además que los monárquicos de aquella villa, que el dia anterior se habian negado á entregar voluntariamente las armas, pensaban retirarse con ellas á lugar seguro, y no era prudente desperdiciar aquella ocasion de apoderarse de algun armamento, que nunca sobra en estos casos; así es que me dirigí á Besalú, advirtiéndole á Deu que lo hiciera inmediatamente de recibir el aviso, y aquella misma noche pasé con una pequeña partida á Bañolas, donde permaneci algunas horas, con el doble objeto de explorar el pais y recoger armas.

Entretanto, La Bisbal habia sido atacada y sus valientes defensores habian legado un ejemplo de valor y de pericia á la historia de nuestra causa. El brigadier Crespo, rechazado enérgicamente, perdida la fuerza moral de los suyos y con un número considerable de bajas, regresaba á la capital bajo el peso de una vergonzosa derrota, llevando por trofeo unas cuantas personas indefensas y un parlamentario apresado en el uso de sus funciones, sin consideracion á la sagrada inviolabilidad del parlamento.

Atacar á la columna de Crespo, presa del desaliento y el desórden, y conseguir una completa victoria, tal vez sin el sacrificio de una sola existencia, era obra de pocos momentos; pero Suñer se contentaba con advertirme que es-

tuviera prevenido para el caso de que conviniera ir á La Bisbal.

La junta funcionaba en Besalú libre y desembarazadamente, y el pais obedecia, casi diré con complacencia, sus órdenes. Algunas personas timidas, que, al saber nuestra proximidad, abandonaron la villa, habian vuelto á la tranquilidad de sus hogares y el órden más admirable reinaba en aquel canton. Teniamos por una parte las tropas de Gerona, esperando refuerzos para atacar á La Bisbal de nuevo, por otra la guarnicion del castillo de Figueras. Sobre estas dos últimas fuerzas la posicion y el dominio del pais nos daban inmensas ventajas.

Esperábase inútilmente la órden de Suñer para movernos hácia la capital, donde, segun me han asegurado despues personas de todos los colores políticos, reinaban un desaliento y un terror inesplicables, demostrados por exageradas preocupaciones é inoportunos alardes. Los hombres del órden y de la ley, como han dado en apellidarse los realistas de la situacion, andaban tomando medidas guerreras y formando patrullas nocturnas. A la llegada de Crespo, despues de la derrota, parece que algunos de aquellos bravos insultaron cobardemente á los presos, tratandoles de ladrones y asesinos; de esto podria dar, en caso de necesidad, testimonio exacto el Sr. Deura, catedrático del Instituto y comandante de la milicia, que, salvo error de los que me lo han contado, estaba presente al llevarse á cabo aquella nunca bien ponderada proeza.

Olot se encontraba proxicamente en el mismo estado; hablábase mucho de escarmentar á los republicanos, y, sin embargo, nuestras partidas habian llegado tranquilamente á sus puestos; los monárquicos, á quienes el sufragio no habia favorecido, á pesar de sus esfuerzos, en las elecciones del ayuntamiento, proponian á las autoridades provinciales candidaturas en que figuraban sus nombres.

En este estado las cosas se esparció de que (.....)ve se convirtió en una triste realidad. Poco despues, una carta de un correligionario de Figueras me anunciaba que Suñer habia pasado al extranjero, y que su gente se habia acogido á indulto, aconsejandome tomar el mismo partido. No me entretendre á explicar por menores de aquella retirada, en mi concepto producido por el mismo sentimiento que le dicto mas tarde aquel célebre manifiesto; sólo dire que me sorprendio profundamente, que á la mañana del siguiente dia reuni algunos jefes, cuyos nombres quisiera poder citar para conocimiento del partido, y que juntos concebimos el provecho de hacer el último esfuerzo para salvar aquel movimiento con tan buenos auspicios empezado, y que la inercia y la mala direccion habia conducido á punto tan lamentable. Era de esperar que no todas las fuerzas de Suñer se hubieran acogido á indulto; si se conseguia reunir algunas, todavia era tiempo para volver á alentar el pais. Dos republicanos de Gerona se ofrecieron voluntariamente á marchar al Ampurdán, y hacer la tentativa, en tanto nosotros atacábamos á Llord y nos apoderábamos de Olot, donde debiamos esperarlos.

En efecto, aquella tarde, que era del 10 de octubre, salimos de Besalú. Las noticias del abandono de La Bisbal y de la retirada de Suñer se habia extendido rápidamente; no habia un solo individuo que ignorara que aquella partida significaba el último resto de la sublevacion de la provincia, y, sin embargo ni un solo rumor ni un solo ademán dieron la mas leve señal de duda ó de abatimiento; por el contrario, unánimes de ¡viva la República federal! ¡abajo la monarquía! y ¡abajo el Gobierno!, mezclados con aires patrióticos, indicaban bien a las claras que la desgracia no era bastante á extinguir en aquellos pechos la llamada de la fé y del entusiasmo.

Al vernos tomar el camino de Olot, y poco despues el de Tortellá, nadie dudó que nos dirigiamos á la frontera, y la prueba evidentemente el descuido que reinaba en Olot, donde entramos entre una y dos de la madrugada del 11. Se sabia que algunas patrullas de paisanos, organizados, á lo que parece, por un exbanquero, que, segun malas lenguas, solicitaba con empeño de Prim un grado en el ejercito, recorrian las calles de la vila. Nuestro pensamiento era intentar su desarme; pero unos cuantos disparos, que partieron del centro de la fuerza, cuya causa no pude conocer hasta despues, por la circunstancia de hallarme en aquel momento en la partida de vanguardia algo adelantada, hicieron imposible la realizacion de aquel plan.

Era indudable que aquellos disparos habian advertido nuestra presencia en la villa, asi es que, segun aconsejaba la prudencia, nos dirigimos rapidamente al cuartel donde estaban las fuerzas del Gobierno, que no tardaron en dar señales de vida. Pero el fuego con que fuimos recibidos obtuvo una enérgica respuesta. El ruido de los disparos hizo olvidar bién pronto el cansancio que habia producido en los nuestros la rapidez de la marcha y del mal terreno por donde debia verificarse para evitar toda sospecha. Cincuenta hombres aproximadamente sitiaban el cuartel; una compañía ocupaba la casa de la villa, y el resto de la fuerza descansaba en la plaza pública, esperando el momento de ser colocada en los puntos del peligro. Asi yo, como los demas jefes aguardabamos una salida de parte del enemigo, y mucho mas cuando se nos hizo notar que, en los intervalos en que cesaban los disparos, se oian en el interior del edificio golpes como de pico, señal en nuestro concepto de que se intentaba abrir la pared trasera, calculando sin duda encontrar aquel punto descuidado; pero la causa de aquellos golpes era por cierto bien distinta.

Dos horas habian pasado desde nuestra entrada, y las cosas seguian en el mismo estado, cuando recibí el triste desengaño de que todo estaba perdido. Hé aquí los últimos partes: en el Ampurdan no era posible recoger un solo hombre, Gerona habia recibido un refuerzo considerable y con él algunas piezas de artilleria, de que careciamos nosotros; algunas cartas de personas adictas al partido me aconsejaban aprovechar las horas fijadas para el indulto en el bando del capitan general, como único medio de salvar a los míos. Pero cómo, hablando con toda la imparcialidad que me dicta estos renglones, estaba seguro que, á no recibir un pronto refuerzo, la gente de Llorc no podría resistirnos, si, al llegar el día, ocupada la iglesia contigua al cuartel y horadada la pared que de aquel la divide, hubiéramos empleado un medio que estaba en nuestras manos, á favor del cual nuestra entrada presentaba por cierto dificultades bien pequeñas, mi pensamiento era continuar el ataque; no quise, sin embargo, arrastrar esa responsabilidad. Aunque sabia que una órden mia hubiera bastado para que ninguno de aquellos leales republicanos dudara en obedecerla, determiné consultar al parecer de mis compañeros; y no puedo dejar de consignar aquí la opinion de uno de ellos, hombre experimentado y valiente que ha consagrado su vida á la defensa de la libertad. «Si hubiera la más pequeña probabilidad de un éxito dichoso, dijo, importaria poco el sacrificio de algunas vidas; pero si nuestra tenacidad inútil roba un padre, sus hijos ó un marido á su esposa, será una falta gravisima que no nos podremos perdonar.»

Acordóse, por último, proponer á Llorc una capitulacion, en la inteligencia que, si no la podia aceptar tal como á nuestro decoro y posicion convenia, continuarian las hostilidades. El teniente de alcalde, Sr. Sayols, se ofreció

voluntariamente á servir de parlamentario y por su conducto se dirigieron á Llorc estas dos preguntas:

Primera: «Si estaba facultado por el Gobierno para indultar á todos, incluso los cabecillas.»

Segunda; «Si en caso de no estar facultado para indultar á estos, podia concederles las horas que pidieran para pasar al extranjero.»

A la primera contestó afirmativamente, lo cual hacia inútil la segunda.

Acto continuo se mandó cesar el fuego y se estendió la siguiente capitulacion, de cuyo original, que obra en mi poder, se sacaron y firmaron tres copias, una para Deu, otra para Llorc y otra para el archivo municipal:

«Capitulacion acordada entre D. Jaime Llorc, teniente coronel, comandante capitan de carabineros, y D. José Toribio de Ameller y D. Juan Deu, jefes de las partidas republicanas del canton de la Montaña.

Articulo 1.º Se concede indulto general á todos los sublevados de dichas partidas, sin esceptuar á los cabecillas, para que puedan regresar libremente á sus casas, permanecer en ellas ó donde mejor les convenga, con toda seguridad.

Articulo 2.º Las armas de menor calibre que han sido recogidas de los pueblos, incluso las cuatro carabinas de calibre de los serenos de Bañolas, se depositarán en esta villa, donde podrán pasar á recogerlas los alcaldes para entregarlas á sus respectivos dueños.

Y articulo 3.º Se rogará al Gobierno que abone las cantidades exigidas á los pueblos como contribucion adelantada.

Olot, 11 de octubre de 1869 –El teniente coronel, comandante militar, – Jaime Llorc – José T. de Ameller – Juan Deu – Hay un sello que dice: Comandancia militar de Olot.»

Tocante á las cantidades recaudadas, exigidas á los pueblos en concepto de anticipo de la mitad de un trimestre de la contribucion, que en la capitulacion se mencionaba, ascienden á poco, y el secretario de la junta entregó una *cuenta de cargo y data*, con algun sobrante, de la cual obra en mi poder una copia con el *recibi*, firmada por Llorc.

La palabra y la firma de un militar español, en otros tiempos sagrada y respetada, garantia nuestra seguridad personal; por esto no dudé un momento en restituirme al seno de mi familia, á pesar de los consejos de algunos amigos que me indicaban lo contrario. ¡Tenian razon! El día 15 fui preso y conducido á las carceles de Gerona, donde se me procesó militarmente en union de Suñer y Caymó. Llorc entre tanto estaba libre, ignoro si se oponia ó no á aquel atropello, que tampoco hablaba en su favor; lo que si diré, con la franqueza que me es natural, que yo, que he reconocido en él un carácter leal y franco, que me ha inspirado simpatias, le hubiera considerado más enaltecido procesado por abusos de facultades, que no libre, estando preso yo y perseguidos algunos de mis compañeros, de los cuales fueron procesados tambien Juan Deu, Pablo Alberto Estebanell, Jaime Cuffi, Estanislao Costa, Pablo Alsina y José Biern.

Hasta aqui los hechos.

Restame ahora, para concluir esta parte de mi manifiesto, enviar un saludo fraternal, desde el destierro á que he sido condenado y que sufro sin tristeza ni arrepentimiento, a aquellos buenos republicanos á cuya cabeza tuve la honra de estar.

* * *

Tócame ahora hablar del manifeisto de Suñer, que juz-

go, como Joarizti en su carta del 10 de noviembre, *escrito bajo la impresion del terror que hubo de experimentar su autor en la Junquera*.

No me ocuparé de lo que hizo ni de lo que debía hacer; lo hecho ya no tiene remedio; procuraremos en adelante obrar con más prudencia y energia en el terreno en que el deber nos coloque.

Me limitaré sólo á hacer algunas consideraciones sobre la última parte en que se ocupa del porvenir del partido. Siento en el alma que el modo de pensar de Suñer y el mio se encuentren á tan inmensa distancia; creo, sin embargo, que la victoria, como él la llama, *no aprovechara al partido progresista, porque se la han de robar bien pronto los unionistas y los moderados*; pero esto, al partido republicano, ni directa ni indirectamente le importa; y no ha de llegar jamás el caso de que *tengamos que ayudarlos á salvar la libertad*, que mal puede defender quien ni siquiera la comprende. Entre nosotros y los progresistas hay un abismo profundo; nosotros representamos la República, es decir el progreso y la libertad en su fórmula, más alta; ellos representan la monarquía, antítesis del progreso y fórmula genuina de la esclavitud. Deslindados completamente los campos, su suerte debe preocuparnos bien poco; ellos y nosotros estamos en el caso de marchar cada cual por su camino y pretender otra cosas sería un error lamentable y de tristes consecuencias para la pátria.

¿Dónde esta *la lamentable universal derrota que el partido republicano ha sufrido*? Yo se lo pregunto a Suñer, y quisiera que, despues de recorrer y examinar detenidamente los hechos uno por uno, puesta la mano sobre el corazon, me contestara categóricamente. El partido republicano se ha retirado del campo de lucha; pero no ha sido derrotado. No intentaré examinar las causas que en ciertas partes, y en particular en la provincia de Gerona, motivaron esta resolucion estrema; ya dije que lo hecho no tenia remedio; yo lo achaco todo á la falta de un plan general premeditado, que evitara la precipitacion en algunos puntos y el retardo en otros, porque, á haber tenido unidad el movimiento, todavía está por averiguar de quien hubiera sido la victoria. Lo cierto es que si hoy el partido republicano no ha vencido, ha recibido al menos una leccion provechosa que le servira para vencer mañana.

Desde la revolucion de Setiembre, lo que ha habido en España no ha sido más que una lucha incesante entre la reaccion, representada por los realistas de todos los colores, y el progreso, representado por las masas, el pueblo, el gran partido republicano federal. *Las amenazas de ciertos clubs, de ciertos periódicos*, con las cuales Suñer no está conforme, algunas veces justas, otras imprudentes ó exageradas, no han sido más que manifestaciones del es-

píritu público que se rebela siempre contra todo lo perverso y arbitrario, señales de la superabundancia de vida de un partido que va á realizar en breve la grande, la inmensa obra de la redencion social.

Y si *las clases conservadoras se han puesto unánime y resueltamente al servicio del Gobierno*, es porque las clases conservadoras, mai llamadas asi han vivido hasta ahora sobre el pueblo, á costa del cual han fabricado el lujo y la abundancia de su existencia; conocen que el pueblo despierta, y temen, no el incendio, no el asesinato, á que no han de acudir jamás los adeptos de la idea republicana, sino la era de equidad y justicia que ha de suceder irremisiblemente á nuestro triunfo; la luz que, por decirlo así, ha de disipar las sombras á favor de las cuales hán medrado.

Yo no diré á Suñer el modo como hemos de conseguir la victoria, si pacífica ó revolucionariamente; las circunstancias tan sólo han de venir á demostrarlo. Dejare á un lado las quejas y las indecisiones de que el manifiesto de Suñer está lleno; lo que sí diré, con Joarizti, que los ampurdaneses, que tantas pruebas de lealtad y de valor han legado á su historia, no merecen tan duras recriminaciones. Haré constar que nunca, en ningun tiempo podré considerar á Suñer capaz de una traicion, y que siempre he reconocido en él un fondo de bondad que me ha admirado. Creile, sin embargo, más energico y más sufrido. ¿A qué conduce el inusitado arrepentimiento de que tantas veces hace mérito? Tambien tengo yo mi familia, á la que profeso, por lo menos, tanto cariño como Suñer á la suya; tambien estoy lejos de ella, en un pais extranjero, desterrado de mi pátria, y por cierto que no se me ha ocurrido nunca la idea de alegrar el oido á mis contrarios con inútiles é inoportunas lamentaciones. El deber me llamó á las armas, cumpli ó procuré cumplir como bueno, sin que me queje de mi suerte ni me arrepiente de lo pasado.

En el campo de la vida política esta casi siempre sembrado de abrojos muy pocas veces de flores. Es un juego en que se arriesga todo, la tranquilidad, la paz, la vida, por el bien de la humanidad entera, que es la gran familia del hombre. Sepamos, pues, sufrir con resignacion y sin miedo los sacrificios, insignificantes si con otros los comparamos, que la vida política nos impone, siquiera no sea más que para dar un ejemplo á los presentes y legar un grato recuerdo á las generaciones futuras, que han de recoger el fruto de nuestros desvelos.

JOSE T. DE AMELLER

Francia, 16 de enero de 1870